

Büyük Hukuk Bilgini

HUGO GROTIUS

(Hügo Groçyüs)

1583 - 1645

Yazan: *Hasan Refik ERTUĞ*

«Devlet; haklarından sükûn içinde faydalanmak ve müşterek menfaatlerini temin eylemek maksadiyle birbirleriyle birleşmiş hür insanların teşkil ettiği tam bir topluluktur.»

H. Grotius

Bu gün dahi insan hakları ve devlet telâkkisi bakımından kıymetini muhafaza etmekte olan büyük hukuk bilgini, Holandalı Hugo Gortius (Huig von Groot), Avrupa'nın XVI. ncı yüzyıldan XVII. nci yüzyıla geçerken yetiştirdiği büyük simalardan birisidir.

Kendisinden sonra gelenlerin, "Devletlerarası Hukukunun Babası,, dedikleri bu büyük mütefekkir ve değerli hukukçu 10 Nisan 1583 de Hollandada Delft şehrinde doğmuş ve 28/29 Ağustos 1645 gecesinde Rostock'ta ölmüştür; 1945 yılında Grotius'ün ölümünün 300 üncü yıldönümü münasebetiyle dünyanın bir çok yerlerinde, ezcümle İngiltere'de kendisi için anma törenleri tertip edilmiştir. Bir çok İngiliz hukukçularıyla mütefekkirlerin dahil bulunduğu Grotius Derneği, XVII. nci yüzyılın bu büyük hukukçusu hakkında konferanslar verdirmiş, Hukuk Dergilerine yazılar yazdırmış, hattâ eserlerinden bazılarının yeniden İngilizce tercümlerini bastırmış, yaymıştır.

Biz de bu vesileden faydalanarak, hem kendisini anmak, hem de hakkında toplanan yeni bilgilere müstenid yeni ve mümkün mertebe tam bir portresini çizmek istedik.

I

HAYATI

Grotius'un hayatını daha iyi anlayabilmek için beş devreye ayırarak incelemek muvafıktır.

Bu devrelerden birincisi, doğumundan 1607 yılı sonlarına doğru Holanda'da Malî Müşavirliğe tayin'ne kadar sürer; ikincisi ise, bu vazifede ve hapisanede geçen yılları ihtiva eder. Haksız bir hükümle müebbet hapse mahkûm olarak girdiği Loevenste'in Hapishanesinden kaçıp Paris'e sığınmasından itibaren geçen on yıllık devre (1621 - 1631), hayatının üçüncü bölümünü teşkil eder. Grotius'ün hayatındaki dördüncü devre, pek kısadır: 29 Ekim 1631 de cezasının affedileceği düşünülmesiyle Hollanda'ya gelmişti; fakat tekrar yakalanıp hapse atılacağını anlaması üzerine 17 Nisan 1632 de, daradar Hamburg'a kaçmıştır. Hamburg'ta iki yıldan biraz fazla süren (1632 - 1634) ikameti ile başlayan ve Paris'te İsveç Büyük Elçisi olarak geçirdiği yıllar da eklenince oniki yıl tutan hayat parçası, Grotius'ün ömrünün son devresini teşkil eder.

Grotius'ün hayatının hikâyesini, uzun yıllar tam olarak, fasılasız, kesintisiz kimse yazılamamıştır; bu hayat, o kadar dağınık ve hadiselerle doludur. Fakat zamanla, arada sırada vesikalar, mektuplar, hatıralar bulunup birleştirildikçe ve bunlar arasında irtibat kuruldukça, büyük hukukçunun hayat hikâyesi, yer yer aydınlanmağa yüz tutmuştur.

Grotius'ün çocukluğu ve ilk gençliği, memleketi ile İspanya arasında devam eden din kavgaları arasında geçti. Daha pek genç yaşında, değerli bir mütefekkir, parlak bir hukukçu olarak tanındı. Hayatının bu kısmına ait pek az bilgiye sahip bulunuyoruz.

1607 tarihinden sonra Grotius'ün, siyaset hayatında faal bir rol oynamağa başladığı görülüyor; fakat bir müddet sonra, 1618 yılında, politika mücadeleleri yüzünden yakalanıp yargılanıyor ve müebbet hapse mahkûm edilerek Loevenstein Hapishanesine atılıyor; buradan karısının yardımıyla ve bir kitap sandığı içine saklanarak kaçıp kurtuluyor ve Paris'e sığınıyor.

Grotius Paris'te on yıl yaşıyor (1621 - 1631). Bu devre onun hayatında, sefalet ve acılarla dolu bir devre olmasına rağmen ilerideki şöhreti ve adının ebedileşmesi bakımından ömrünün en verimli yıllarını teşkil ediyor. *De Jure Belli ac Pacis* (= *Harp ve Sulh Hukuku*) adlı eserini işte bu yıllarda yazıyor ve 1625 yılında bastırıyor. Eserinin telif hakkı olarak

kendisine verilen 200 nüsha kitabın satışı ve XIII üncü Louis'nin ufak tefek para yardımları, içinde yuvarlandığı kara sefaletten kurtulmasını temin edemiyor. Günümüze gelinceye kadar 76 defa basılacak olan ve yüzlerce tâbii, mütercimi, tahşiyeciyi, izahatçıyı besleyecek kadar rağbet gören bu eser, o tarihte, ne yazık ki, müellifini açlıktan ve sefaletten kurtarmağa kâfi gelmiyor.

Bir taraftan Paris'te yaşadığı sefil hayatın tesiriyle, bir taraftan da memleketinde husûl bulan siyasî değişikliğin verdiği ümitle, yurduna dönmeği düşünüyor ve affedileceğini umuyor. Fakat politika alanındaki düşmanları kendisini takip etmektedirler; bu yüzden, memleketinde bir kaç aylık bir ikameti müteakip, tekrar hapisaneyi boylamamak için, memleketini bırakıp Hamburg'a sığınıyor. Lâkin Hollana'daki ikameti sırasında evvelce yazdığı [1] *Inleidinge tot de Hollandsche Rechts-geleerdheid* (= *Hollanda Hukuk Bilgisine Giriş*) adlı eserini bastırıp yaymak fırsatını buluyor, ki bu eseri sonraları, Roma - Dutch hukukunun en klâsik tretelerinden birisi olmuştur. †

Grotius'ün Hamburg'ta iki yıl kadar yaşadığını yukarıda arzetmiştik; bu ikameti sırasında, Grotius, İsveç Başbakanı Axel Oxenstierna'dan [2] İsveç Hükümeti emrinde hizmet kabul etmesi için bir teklif aldı ve kendisine verilen İsveç'in Paris Büyük Elçiliğini kabul etti. Grotius, İsveç'i Fransa nezdinde on yıl müddetle (1635 - 1645) temsil etti. Dış görünüşü itibariyle pek parlak olan bu vazife bile Grotius için bir çok üzüntülerle dolu olarak geçiyordu.

Anadan geçen uzun yıllar içinde Kraliçe Christina iktidarı eline almıştı. Grotius İsveç Hükümetiyle temas etmek üzere Stokholm'e çağırıldı; Kraliçe kendisini pek samimiyetle karşıladı, fakat eski vazifesini ve hâтта muadilini bile elde edemeyince Lubeck'e gitmek üzere bir gemiye binip İsveçten ayrıldı. Gemisi Pomeranya kıyılarında kazaya uğrayıp battığından Rostock'ta, hasta ve bitap bir halde sığındığı bir evde öldü; cesedi doğduğu şehre nakledilerek orada New Church'e gömüldü.

Grotius'ün şurada bir iki sahife içinde hülâsa ettiğimiz hayatı, o kadar dağdağlı ve bazı safhaları o kadar karanlıklar arasında geçmiştir ki, onu ancak bir roman gibi yazmak mümkündür; zîra hayatını aydınlatan belgeler pek azdır. Bu belgeler ölümünden çok sonraları ve yavaş yavaş toplanabilmiştir; bunlardan mühim bir kısmını, Caspard

¹ Grotius bu eserini kısmen 1618 yılında hapisaneyeye girmeden, kısmen de mahpus bulunduğu sırada yazmıştır.

² Bu tarihte İsveç tahtında Kraliçe Christina bulunuyordu; fakat henüz erginlik çağında olmadığından Kırallık, beş naipten mürekkep bir niyabet meclisi tarafından idare ediliyordu ve Oxenstierna da aynı zamanda bu naiplerden birisi idi.

Brandt'ın 1727 yılında yayımlanan *Historie von Het Leven des Heeren Huig de Groot* (= *Hugo Grotius'ün Hayat Hikâyesi*) adlı eserinde ve bizzat Grotius'ün mektuplarında buluyoruz. Fakat bütün bu bilgiler, onun hayatının muhtelif safhalarını aynı derecede aydınlatmaktan ziyade, ona yer yer bazı ışıklar serpmekten fazla bir şey ilâve edememektedirler. Meselâ bu arada, kendisinin en çok mücadelesi ve fakat ilerisi için başarılı hayat devresi olan on yıllık Paris ikameti hakkındaki bilgimiz, karısına yazdığı bir mektupla, ondan aldığı bir cevaba inhisar etmektedir. Bu devre ile ilgili olarak mevcut diğer mektuplar, Paris'teki ikametinin bizce karanlık yıllarını aydınlatacak mahiyette değildir.

Grotius'ün hayatındaki karanlık yıllar yalnız bu Paris ikametine raslamaz. Nitekim Hollanda'da müebbet hapse mahkûm oluşunun sebebi-bini kesin olarak bilmediğimiz gibi İsveç Başbakanı Oxenstierna ile olan münasebetlerinin başlangıcı ve müteakip safhaları hakkında da fazla bir şey bilmiyoruz.

Grotius'ün Paris'e acele olarak Büyük Elçi sıfatıyla gönderilmesinin sebebi, Fransızları, müttefikleri lehine daha müessir ve faal bir surette işe müdahale eylemeğe ikna etmek arzusundan doğmaktaydı; gerçekten 28 Nisan 1635 tarihli Compiègne Muahedesinde onun büyük rolü olmuştur. Fakat sonraları, Oxenstierna'nın Grotius hakkındaki ilgisi gevşedi: bir elçinin muhakkak surette bilmesi lâzım gelen şeyler hakkında kendisine bilgi verilmemekte oluşundan Grotius dâima şikâyet etmeğe başlamıştı. Grotius, bu devrede İsveç Başbakanına bir çok mektuplar yazmıştır; lâkin Oxenstierna bunlardan ancak ikisini cevaplandırmıştır. Aradaki bu soğukluk bazan o dereceye gelmiştir ki, İsveç, Fransa'daki Büyük Elçisini bertaraf ederek Fransız Sarayına iki defa *Özel Temsilci* göndermiştir; hâтта bunlardan ikincisi olan M. Cerisantes, kendisi geri çağırıldıktan sonra Büyük Elçilik makamını işgal etmiştir. İsveç Başbakanı ile Grotius arasındaki bu soğukluğun sebebi bilinmemektedir; eldeki belgeler bu huhusta açık bir sebep göstermemektedirler. Oxenstierna 1636 da, hükümetinin Grotius'ü geri çağırma niyetinde olduğunu ilân etmiş iken, bir yıl sonra bir kitabı dolayısıyla, onun İsveç Kırallığına olan büyük hizmetlerinden gayet sitayişkâr bir dille bahsetmiştir. Anlaşılan Grotius'ün yalnız Hollanda'da değil, İsveç'te de bir çok düşmanları vardı ve bunlar kendisinin mevkiini kaybetmesi için ellerinden ne gelirse yapıyorlardı. Fakat bunlara rağmen Grotius, esasında çok fena bir temsilci değildi. Şüphesiz ki onda, o zamanın diplomasi mesleği için lâzım gelen vasıflardan bir çoğu yoktu. Kaldı ki, bir sürü siyaset entrikala-

riyle karşılaştığı ve zorluklara uğradığı halde İsveç Hükümeti kendisine hiç yardım etmiyordu. O sırada Fransa'da Richelieu'nün nüfusu pek büyüktü.

Grotius Fransa'da, ne Fransız Hükümetine, ne de İsveç'e hoş görünememiştir. Çünkü Fransa İsveç'e malî yardım vâdinde bulunmuştu ve bu vâdini yerine getirmediğinden Grotius, vâdini yerine getirmek hususunda Fransız Hükümetini sıkıştırıyordu. Diğer taraftan da Elçilik tahsisatının azlığından şikâyet eden mektuplarla İsveç Hükümetini de iz'ac ediyordu. Bu itibarla, Grotius'ün her iki hükümet nezdinde de pek sevimli bir rol oynamadığı kalaylıkla teslim edilir.

II

ESERLERİ

Aşağıdaki satırlarda, daha etraflı bir surette görüleceği üzere, Grotius, pek genç yaşında fikir dünyasına girmeğe muvaffak olmuş bir kimse-dir; daha on altı yaşında iken itibarlı bir avukat idi. Theologie (İlâhiyat), Tarih, Şiir, Eski Edebiyat, Astronomi Astroloji (= İlm-i Nücum). Hukuk ve Siyaset bilgileriyle uğraşmıştır. Bunun içindir ki, eserleri arasında bütün bu konulara dair, makalelere rastlanmaktadır; şiirleri de ayrı bir cilt halinde toplanmıştır.

Grotius'ün eserleri hakkında gayet derin incelemelerde bulunan Dr. Jacob ter Menlem, 1925 yılında basılan *Hugo Grotius'ün Eserlerinin Kısa Bir Bibliyografyası* adlı kitabında, bu büyük zekânın türlü konular üzerinde, 191 kaleme varan yazılarının bir listesini vermektedir; bunlardan *Hukukî Eserler* başlığı altındakiler 45 tanedir; fakat son yıllarda yeniden bulunan bir laç eser eklendiğinden bu rakam bu gün biraz daha artmış bulunmaktadır.

Şüphe yoktur ki, bu kadar çok eser arasında, son defa 76 ıncı baskısı yapılan *De Jure Belli ac Paris* (= *Harp ve Sulh Hukuku*) ile 1609 da basılan *Mare Liberum* (= *Açık Deniz*) ve buna ek bir *Bap* halinde yazıldığı halde ancak 1864 de keşfedilip 1868 de basılabilen *De Jure Prae-dae* (= *Ganimet Hukuku*) ünvanlı bahis başta gelmektedir. Yine bu *Hukukî Eserlerden* olan *Inleiding.....*, 26 defa basılmıştır; Roma Hukukunun bir tetkikinden ibaret olan *Hugo Grotii Florum Sparsio ad Jus Justinianeum* adlı eseri ilk defa 1642 de basılmış ve şimdiye kadar dört baskısı yapılmıştır.

Grotius bir aralık *Hollandsche Consultatien* adlı Dergiye "Görüşler,,

başlığıyla makaleler yazmıştır ki, bunlar İngilizceye Mr. D. P. de Mruyn'ün kalemıyla çevrilerek 1894 de basılmıştır

Grotius'e izafe edilen eserlerden birisi de *De Imperio Summarum Prorestatum Circa Sacra*'dır ki, birinci baskısı 1647 de yapılmıştır.

Grotius'ün ilk kalem tecrübeleri sırasında, bazı hukuk konularını manzum olarak yazmak hevesine kapıldığı anlaşılmaktadır; hâтта Roma Hukukiyle ilgili bir iki konuyu *Şiirleri* arasında buluyoruz.

Profesör Van Eysinga'ya göre; Grotius gençliğinde Astronomi ve Astroloji ile meşgul olmuş, ve bir aralık da sahne eserleri yazmak hevesine de kapılmış ve bu yolda bazı denemeler yapmıştır.

III

ŞAHSİYETİNE DAİR...

Görülüyor ki, Grotius fikir ve sanat hayatının her dalına konmuş, türlü fikir ve sanat meyveleri vermiş, büyük bir zekâdır. Fakat şunu derhal ilâve eylemek lâzımdır ki, biz Grotius'ü, ne bir şair, ne bir sahne yazarı, ne Astronom veya müneccim, ne de tarihçi olarak tanıyoruz; o fikir tarihine büyük bir Devletlerarası Hukuku bilgini olarak girmiş ve adının bu güne intikaline, hukuk ilmine dair yazdığı eserleri sebep olmuştur.

Grotius'ün *tarib ve ilim* içindeki hakiki yerini tesbit ve tayin ederek onun hayatının tam bir izahını yapmak şüphesiz ki, çok arzu edilir bir şeydir; fakat bu, öyle kolayca deruhte edilebilecek bir vazife değildir. Grotius'ün hayatını ve eserlerini uzun yıllar incelemiş ve onun hakkında pek çok belgeler toplamış olan müteveffa Profesör C. von Vollenhoven belki bu işi başaracaktı; ölümü, herkes için beklenmeyen bir kayıp olmuştur. Fakat Leyden Üniversitesinde Devletlerarası Hukuku Profesörü ve Milletlerarası Daimî Adâlet Divanında yargıç olan Jonkheer van Eysinga, Grotius'ün ölümünün 300 üncü yıldönümü müasebetiyle 141 sahifelik bir eser neşrederek onun hakkında şimdiye kadar bilinmiyen bir çok yeni malûmatla, bu büyük hukuk bilgininin eserlerini ve hayatını iyiden iyiye aydınlatmıştır. Bu eserin İngiltere'deki Grotius Derneği tarafından İngilizceye çevilmek üzere olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

Grotius hakkında bir hüküm vermek, şüphesiz ki, bizim için pek zordur. Fakat kendisi hakkındaki derin tetkikleriyle tanınmış olan Profesör

R. W. Lee'nin yine böyle bir anma yazısındaki fikirlerinden bir kaçını buraya nakletmek kabildir:

"Grotius, halk hizmetinde bulunmak üzere hazırlanmış bir adam iken, hayatında esen fırtınalar onu fikir dünyasına savurmuştur; o insanları *sevk ve idare* için yaratıldığı halde, daima *idare edilmekten* hoşlanmıştır. Türlü siyasî cereyanların çarpıştığı Hollanda'da hadiselerin üstüne çıkıp kendisini bu keşmekeşten kurtaramadığı içindir ki, siyaset alanında hep nükbeğe uğramıştır. Grotius politikada, ne bir stratejist, ne de bir taktikçi olabilmıştır; ileriye görememiş ve hareketlerinin doğuracağı neticeleri ölçememiştir. Denilebilir ki o, sadece bir *insan* olarak doğmuştur ve hiç tereddüt etmeden ilâve edebiliriz ki, bütün hayatı boyunca bir *çocuk* kalmıştır.,,

"Özel hayatındaki temaslarında da Grotius'ün iyi neticeler alamadığını görüyoruz; iş adamları kendisine fazla bir güvenç göstermemişlerdir. Memleketinde siyasî muarızları iktidarı ellerine aldıkları zaman maruz kaldığı muamele ve memleketine kabulü için giriştiği teşebbüsün başarısızlığı, onun için çok ağır iki darbe teşkil etmiş olduğu halde, Grotius hiç bir zaman *Allaha* ve *İnsana* olan inancını kaybetmemiştir.,,

Pofesör Van Vollenhoven, *De Jure Belli ac Pacis* hakkında da oldukça ağır bir hüküm vermektedir:

"Bu kitap, modern mânada bir Devletlerarası Hukuku eseri değildir.,,

Bu hükme rağmen, adı geçen eser, Grotius'ün üçyüz yıl müddetle *Devletlerarası Hukukunun Babası* ünvanını taşımasını temin etmiştir. Bugün ana kitaplarda bu eserden pek az istifade edilmekte ve hele Milletlerarası Daimî Adelet Divanı kararlarında ona biç bir veçhile dayanılmamaktadır: fakat XVIIinci ve XVIIIinci, hatta XIXuncu yüz yıllar içinde ilim ve devlet adamları bu kitaptan pek çok faydalanmışlardır; Grotius'ün koyduğu prensipler, 1648 de Vestifalye Muahedelerinden sonra kurulan Avrupa politik nizamının temel kaidelerini teşkil ettiği zamanda, Heidelberg Üniversitesinde Grotius'ün hukuk ve siyaset alanındaki fikirleri, müstakil kürsülerde müstakil dersler halinde okutuldu ve incelendi.

Grotius, Devletlerarası Hukuku alanında, kendisinden önce söylenenleri ve uygulananları toplayıp sistemleştirdikten başka bunlara kendi fikirlerini de eklemiş ve böylece temel bir doktrin meydana getirmiştir.

Grotius'ün Kamû Hukuku alanındaki tesirleri Devletlerarası Hukuku alanındakilerden daha derindir. Tabii hukuk üzerindeki düşünceleri ve bilhassa egemenlik hakkındaki izahları, hâlâ orijinal olmaktan çıkmış değildir.

Grotius'ün Devletlerarası Hukuku, alanındaki fikirlerinin eski parlaklığını muhafaza edememesindeki âmili, devrimizde Milletlerarası münasebetlerin izah tarzlarının değişmiş olmasında aramak lâzımdır. *De Jure Belli ac Pacis*'de Grotius, *Harbi* ve *Harp Hareketlerini* tanzim etmeği eserine tez olarak kabul etmiştir. Halbuki bugün bizler, harbi düzenlemek değil, ortadan kaldırmak yolunda ve azminde bulunuyoruz. Esas gayedeki bu fark, o günden bu yana geçen üç yüz yılın insan fikirlerine getirdiği bir ilerilik olarak kabul edilmelidir ve hâtta az bile bulunmalıdır. Böyle olmakla beraber Grotius'ün kitabında rastlanan *Jus Commune inter Populus* prensipi, adının hâlâ yaşamasının belli başlı sebebini teşkil eder.

XVII inci yüz yılın diğer yazarları ve hukukçuları, devrimizi idrâkten ve bu günkü telâkki tarzlarını düşünebilmekten o kadar çok uzak iken, Grotius, geniş görüşü, geleceği duyusu sayesinde *Ölmezler* arasına katılmıştır. Onun değerini anlamak için, fikirlerini zamanımızın düşünceleri ve anlayış tarzlarıyla biraz karşılaştırmak kâfidir: Grotius ile muasırları arasında fikrî hiç bir yakınlık mevcut değildir; çünkü onlar, insan topluluklarını birbirleriyle daimî kavga halinde, kıskançlıklar ve hasetler içinde kıvranan cemiyetler şeklinde telâkki ediyorlar ve hukuku da bu kargaşalığı tanzimle mükellef bir müessese olarak ileri sürüyorlardı. Halbuki Grotius, *Hukuku*; devlet ve kişiler arasındaki her türlü münasebetleri düzenliyen *ötedenberi mevcut ve kendiliğinden var olan* hatta hareket kaideleri saymakta, cemiyetin kendi teşebbüsüyle konulan müeyyidelerle kuvvetlendirilmiş olarak kabul eylemekteydi.

Birinci Cihan Harbinden beri Grotius'ün bu hukuk anlayışı çok büyük bir itibar kazanmıştır ve Nurenberg Muhakemesi de onun fikirlerinin yeniden tatbikata intikal edişinin ilk nişanesidir, dersek yanılmamış oluruz.